

БАНКЛАРИДА ЖИНОЙИЙ ФАОЛИЯТДАН ОЛИНГАН
ДАРОМАДЛАРНИ ЛЕГАЛЛАШТИРИШГА ҚАРШИ КУРАШИШ
ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Мамадалиев Фаррух

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси

Аннотация. Мамлакатимизда жиноий йўл орқали олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш муаммоси иқтисодий хавфсизликни таъминлашнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Ушбу мақолада банк тизими орқали жиноий йўл билан олинган даромадларни легаллаштириш усуллари тушунчасига бўлган назарий қарашларни тадқиқ этиш билан биргалликда, унинг мамлакатимиз ва, хусусан, ҳудудларни ривожлантиришидаги аҳамиятини ўрганиш ҳамда иқтисодий хавфсизликни ўз вақтида таъминлашнинг муҳимлиги бўйича хулосалар шакллантирилган.

Таянч тушунчалар: иқтисодий хавфсизлик, легаллаштириш, жиноий схемалар, пул маблағларини ювиш, молиявий операциялар, интеграция, тақсимлаш, бўлиниш, қимматли қозғозлар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ги Фармонида берилган 25-мақсади: “Рақамли иқтисодиётни асосий «драйвер» соҳага айлантириб, унинг ҳажмини камида 2,5 баравар оширишга қаратилган ишларни олиб бориш” талабларидан келиб чиққан ҳолда “Иқтисодиётни реал секторида ҳамда молия ва банк соҳаларида ишлаб чиқариш ва операцион жараёнларини автоматлаштириш бўйича манзилли дастурни тасдиқлаш. Бунда: молиявий-иқтисодий фаолияти самарадорлигини ошириш, корпоратив бошқарувни оптималлаштириш мақсадида ишлаб чиқариш ва бошқариш жараёнларини автоматлаштириш (ERP) тизимлари” ни жорий этиш масалалари белгилаб берилди.

Глобаллашув ва сармоялар трансчегаравий оқимининг тезлашиши уюшган жиноятчиликнинг фаоллашувига шароит яратади. Жаҳон ҳамжамияти томонидан жиноятчиларга қарши курашиш чора-тадбирлари ноқонуний даромадлардан фойдаланиш имкониятларини чеклайди. Халқаро миқёсда банк сектори учун мазкур хавфларнинг умумий миқёси банк операцияларини амалга ошириш бўйича бекор қилинган лицензиялар сони билан тавсифланади. Хусусан, биргина Россия Федерациясида 2009-2017 йиллар мобайнида жиноий йўл орқали олинган даромадларни «ювиш»га қарши курашиш доирасида бундай ноқонуний фаолиятда

беvosита ёки билвосита иштирок этган 133 та банк лицензияларидан маҳрум бўлди. Бунда АСВ Давлат корпорацияси шубҳали операцияларида иштирок этган «Мастер-Банк» КБ, «Пушкино» АБ, «Инвестбанк» АТБ ОАЖлари ва «БПФ» АБ ЁАЖДан лицензияларни олиб қўйиш билан боғлиқ бўлган иқтисодий зарар 91,7 млрд. рублдан ортиқни ташкил этган. Бундан кўринадики, жинойий шахсларда «ноқонуний» пулларни «ювиш» операциялари деб номланган пул амалиётлари келиб чиқишининг қонуний тавсифини бериш бўйича турли услубларга нисбатан талаб юқориликча қолмоқда. Ҳозирги кунда жаҳонда рақамли иқтисодиёт ривожланиб бориши билан бир қаторда блокчейн технологияларига асосланган криптовалюталардан фойдаланиш амалиётининг кенгайиши, хуфёна иқтисодиёт орқали ҳосил қилинган жиноятга оид молиявий ресурсларнинг турли виртуал технологиялар ёрдамида пул айланмасига жалб қилиниши жараёнлари кучайиб бормоқда. Шу билан бирга, жиноятга алоқадор пулларни «ювиш» фаолияти учун жинойий схемалар доимий равишда мураккаблашиб бориши, ноқонуний операцияларни амалга ошириш ҳолатлари кўпайиши ҳамда транзит банк ҳисоб рақамларидан фойдаланиш эҳтиёжининг ортиши оқибатида банкларнинг жиддий иқтисодий йўқотишлари ва нуфузи пасайиши муҳим тадқиқот йўналишларидан бири ҳисобланади.

Жинойий йўл орқали олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш муаммолари иқтисодчи ва ҳуқуқшунослар томонидан бир неча ўн йилликлар мобайнида тадқиқ этилмоқда.

Ушбу соҳадаги энг муҳим илмий ишлар қаторида Г.С.Беккер, М.К.Беляев, Е.Т.Гайдар, С.П.Глинкин, С.М.Ечмаков, Р.В.Жубрин, В.А.Зубков, Е.И.Ищенко, П.Лилли, Е.Л.Логиоров, Г.Г.Меликьян, О.Н.Мельников, Д.Е.Плисецкий, М.М.Прошунин, П.В.Ревенков, Д.Робинсон, Л.М.Тимофеев, Г.А.Тосунян, А.В.Улюкаев, О.В.Курныкин, О.И.Лаврушин каби олимларнинг ишларини қайд этиш мумкин. Улар томонидан «жинойий йўл орқали олинган даромадларни «ювиш» атамаси илмий амалиётга жорий этилган, жинойий схемаларни ташкил этиш бўйича умумий қонуниятлар аниқланган ҳамда асосан юридик нуқтаи назардан ПЮ/ТМҚК тизимларни ташкил этишга нисбатан базавий ёндашувлар ўрганилган.

Мазкур муаммо ўзбекистонлик олимлар томонидан алоҳида тадқиқот предмети сифатида ўрганилмай, балки унинг айрим жиҳатлари иқтисодий хавфсизлик доирасида тадқиқ этилган. Жумладан, Н.Каримов, Б.Исроилов, И.Хотамов, А.Исломов, Х.Абдулқосимов, Д.Ортиқова, А.Ишмухаммедов, Ф.Абдурахмонова, А.Ғаниев, Ф.Хамидова ва бошқаларнинг илмий ишланмаларида ушбу масаланинг айрим томонлари тадқиқ этилган. Аммо, юқорида таъкидлаб ўтилган олимларнинг илмий тадқиқот ишлари, халқаро ва миллий миқёсдаги ҳуқуқий ҳужжатлар таҳлили бу борадаги илмий аппарат етарли даражада ишлаб чиқилмаганлигини, ПЮ/ТМҚК тизимида бир қатор ҳал этилмаган муаммолари, унинг фаолият чегараларини аниқлашда ўзаро зиддиятли жиҳатлари мавжудлигини кўрсатди. Шу боис тижорат банкларида банк жараёнларини автоматлаштиришни ҳисобга олган ҳолда

ПЮ/ТМҚКнинг асосий йўналишлари тадқиқ қилинишини ривожлантириш талаб этилади.

Жиноий йўл орқали олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш инсоният фаолиятининг барча босқичларида мавжуд бўлган тарихий ва иқтисодий категория бўлиб, у кишилар фаолиятида ёки табиий ҳодисаларда мумкин бўлган йўқотишлар салмоғини билдирган.

Товар-пул муносабатларининг ривожланиши жиноий йўл орқали олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашишнинг иқтисодий категория сифатида юзага келишига ва субъектлар фаолиятида мустақкам ўрнашиб олишига имконият яратади. Бундай натижа салбий ва ижобий бўлиши мумкин. Рискнинг синоними сифатида биз ишончсизликни, имкониятсизликни, бир воқеа бўлиш булмаслигини олдиндан айтиб бера олмаслик кабиларни мисол қилиб кўрсатишимиз мумкин.

Инсоният табиатан кредитлардан қочишга интилади. Агар биз рискни назорат қила олмасак одатда ундан қочишга ҳаракат қиламиз. Чунки ҳар қандай ишончсизлик ўзига хос тарзда маълум даражадаги йўқотишларни олиб келади.

Тадқиқот натижаларининг илмий янгилиги банкларда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш борасида амалга оширилаётган ислохотлар ҳамда халқаро тижорат банклари кредитларидан фойдаланиш фаолиятига интеграциялашувининг назарий асосларини аниқлаш ва уни шакллантириш йўналишларини ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот мавзусидаги масала ҳали мамлакатимиз учун ривожлантириш амалиёти ҳисобланади ва шу сабабдан тадқиқот жараёнида муаммоли кредитларни камайтириш самарадорлигини баҳолаш борасида амалга оширилаётган ислохотларни такомиллаштириш масалаларида борасида хорижий мамлакатлар тажрибасига таянган ҳолда, мавзуга ижодий ёндашиб, кўпроқ иккиламчи маълумотларга таяниб таҳлил қилинади.

Банкларда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича амалга оширилаётган ислохотлар орқали тижорат банклари кредитларидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолаш фаолиятини ривожлантиришнинг илмий ва услубий асосларини такомиллаштиришдан иборат.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдуллаева Ш.З. Банк иши. Т. Молия. 2017 йил. 148-бет.
2. Андрюшин С.А. Банковские системы. Учебное пособие. – М.: Альфа-М: ИНФРА-М, 2013. – 384 с.
3. Азизов У.Ў., Қоралиев Т.М. ва б. Банк иши. Дарслик./Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2016 йил, 760 б.

4. Белоглазова Г.Н. Деньги, кредит, банки. Учебник. – М.: Высшее образование, 2008. – 620 с.
5. Банковское дело. Учебник. Под ред. Проф О.И. Лаврушина – М.: КНОРУС, 2015. – 768 с.
6. Деньги, кредит, банки. Под ред. Проф. О.И. Лаврушина. – М.: КНОРУС, 2015. – 560 с.
7. Вахрин П.И., Нешиной А.С. Инвестиции: Учебник. – 3-е изд., перераб. И доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. с.13.
8. Ғозибеков Д.Ғ. Инвестицияларни молиялаштириш масалалари. - Т.: «Молия» нашриёти, 2003. – 332 б.